

ZEYNEL ABİDİN ÇİÇEK HOCA İLE RÖPORTAJ

Haz. Muzaffer ÇELİK

Zeynel Abidin Hoca, Diyarbakır'da uzun yıllar fahri ve resmi imamlık yapmış bölgedeki yazma eserleri istinsah etmiş, onları kaybolmaktan kurtarmış ve bir kısmını yayınlamış iyi bir medrese mollamızdır. Medrese serüveni ile ilgili kendisiyle yaptığımız röportajı kısaltarak sunuyoruz.

Hocam bize kendinizi tanıtır mısınız?

Bismillahirrahmanirrahim. Alemlerin rabbi olan Allah'a hamd olsun. O rahman ve rahimdir. Ben Zeynel Abidin Molla Ramazan oğlu. Babam aslen Beşiridir. Dedem Zekeriya bey Beşiri'den Çınarın Yuvacık köyüne gelmiş. Dedemiz Nasır ağa aşiretinden imiş. Bir olaydan dolayı yerini terk etmek zorunda kalıp Yuvacık köyüne yerleşmiş. Dedem Yuvacık köyünde vefat etmiş. Babam Yuvacık'ta faqilik yapmaya başlamış.

Dedeniz de imam mıydı ?

Hayır dedem imam değildi. Babam yuvacıkta ders okumaya başlamış. Derslerini bitirdikten sonra fahri imamlığa başlamış. Dedem vefat ettikten sonra babaannem ile birlikte Diyarbakır'ın Aynetî köyüne ilk olarak gitmiş. Daha sonra Karakilisê köyünde fahri imamlık yapmaya başlar. Karakilisê köyüne şimdi Dökmetaş deniyor. 1946 yılında karakilisê köyünde doğmuşum. Babam burada 15 yıl imamlık yaptı. Babaannem bu köyde vefat etti. Daha sonra ben 5-6 yaşlarındayken Üçkuyu'lar köyüne taşındık. Babam burada da 15 yıl kadar imamlık yaptı.

Demokrat parti iktidara geldiğinde 1951 yılında Diyarbakır civarındaki köylerde okullar yapıldı. Köyümüzde de ilkokul yapılmıştı. Ben 1951 yılında ilk okula kaydoldum. 1956 yılında ilkokuldan mezun oldum. Sınıfın en çalışkan öğrencisi idim. Okul sırasında köyümüz hakkında bir Türkçe şiir yazmıştım ve öğretmenim çok şaşırmıştı:

Köyümüzün adı harabelik

Damlar üstü delik deşik

Doğu tarafı tepelik

Ne güzel bir köyümüz var.

İlk okulda okuduğum vakit babam, beni ambar çayı yakınındaki Gırberk köyünde ramazan imamlığı için gönderdi. Ramazan kış ayında idi, gündüz okula akşam köye gidip teravîh namazı kıldırıyordum. O köyde 11 yıl fahri imamlık yaptım. Faqiliğe başladıktan sonra da bu köye Ramazan ayında imamlık için gidiyordum. İlk okulu bitirdikten sonra

babam beni faqiliğe gönderdi. Faqilik için İlk gittiğim yer Karacadağ'ın Êğılya ismindeki köydü.

Faqiliğe çıkmadan önce babanızın yanında hangi dersleri okudunuz ?

Kur'an-i Kerim, Bati'nin Kürtçe yazılmış mevlidi , Nubuhar, Neclul Enam , Emsile ve Bina kitaplarını okudum, daha sonra Faqiliğe çıktım.

Faqilikte ilk olarak İzzi kitabından mı başladınız?

Faqiliğe İzzi kitabı ile başladım , hocamız Molla Davud'du. Hocamız Molla Mehmedê Dengnekir 'in kardeşiydi. Hocamız Mardin'in Cilinê köyündendi. Kardeşi Cilinê köyünde imamlık yapıyordu daha sonraları da Cilinê köyüne de ders okumaya gittim. Burada İzzi ve Avamil kitaplarından sonra Mermer köyünde Molla Abduselam'ın yanında 3 ay kadar okudum. Oradan da Çıksor köyüne gittim orada Molla Mehmet Şerif'in yanına gittim. Çıksor Diyarbakır altında bir köydü. Hoca Silvanlı'ydı.

Hocam burada konuşmanızı kesip Molla Davud'un ilmi kişiliği nasıldı diye sorsam?

Hocamız Molla Muhammedê Dengnekir 'in kardeşiydi. İyi bir hoca idi. Molla Yasin Toprak'tan icazet almıştı. Molla Sait Yıkılmaz ile birlikte icazet almıştı. Ben hocanın yanında okurken Molla Yasin Çırnık köyünde idi. Hocamız ile birlikte 3 ay Çırnık köyüne gittik orada Molla Davut ve Molla Sait Cem'ul Cevami'i okuyup Molla Yasin'den icazeti aldılar.

Hocam Êğılya köyünde medrese var mıydı ?

Medrese vardı, 15 civarında talebe vardı. Her talebe tayini yani yiyeceği farklı evden getiriyordu. Yiyecekleri iyidi. Karacadağ halkı koyun yetiştiriyorlardı ve geçimleri iyi idi. Daha sonra Çıksor köyünden Tilham köyüne gittim. Tilham şimdiki ismi Hantepe dir ve köyün bir tepesi de vardır. Burada Molla Musa'dan ders aldım. Hoca iyi bir alimdi. Kendi hayat hikayesini bazen bize anlatırdı. Faqi olduğu dönemde Üstad Bediuzzaman ve bir arkadaşı atlı olarak yoldan geçiyormuş. Onlarla yolda karşılaşmış ve onlara siz kimsiniz diye sormuş. Onlar biz mollayız cevabını verince, madem mollasınız ben size bir soru sorayım dedim. Tabi ben onları tanıyordum, hemen cevabımı verdi. Faqi dedi muzip birine benziyorsun ben sana bir soru sorayım dedi. Soruyu sorunca ben cevabımı bilemedim. Sonra ben yanındaki süvariye sordum bu kim diye, bu meşhur Bediuzzaman diye cevap verdi.

O vakit cumhuriyetten önce miydi ?

Evet önceydi.

Siz onun talebesi olduğunuzda hoca kaç yaşında idi?

Hoca 70-75 civarında idi. Hocamız o hatırasına şöyle devam etti, Bediüzzaman bize dedi ki şimdi yukarıdaki köye misafir olarak gideceğiz. Bize akşam yemeği olarak ekmek ve mehir (lebeni) getirseler de benim adımla söylemeyin biz yemeğimize kanaat edeceğiz. Gerçekten de köyde akşam yemeği olarak bize ekmek ve mehir getirdiler.

Hoca o köyden miydi?

Hayır fakat bu köyde imamlık yaparak ömrünü geçirmişti. Ben yanında “Sadullah-i Sağır” kitabını okudum. Oradan da Simaki (Erimli köyü) gittim.

Simaki köyünde o zaman kim vardı ?

Molla Said-i Arnasi vardı. Mithat Acak hocanın babasıdır. Arnas Midyat dolaylarında bir köydür, Şeyh Fahreddin Arnasi de bu köyden. Simaki Diyarbakır’a yakın bir köydür. Halk karpuz , kavun ekip satıyorlardı, çok zahmetli bir işti. Nehrin kenarında çukurlar açarak karpuz ekiyorlardı. Daha sonra Maden ilçesinde fabrika açılıp atıkları Dicle nehrine verilince bu iş artık yapılamaz oldu.

O zamanlar karpuzları çok büyük müydü?

Karpuzları çok büyüktü . Kavunları ise, çok tatlıydı, bal gibi idi.

Kaç yıllarında oradaydınız, 1960 yılında mı ?

60 yılına yakındı.

Simaki’de çok talebe var mıydı ?

10–15 kadar vardı. Arkadaşlarımızdan çoğu Têrkan mintikasındandı . Hocamız çok halim ve selim biriydi. Bir defasında yeni icazet almış Mola Mahmud adında biri geldi ve hocamızla fatihanın sonunda “veleddallin” yerine “velezzallin “ denilmesi gerektiği konusunda tartışmaya girdi. Hocamız ben Halep’te , Suriye’de okudum. Tecvit ilmini de aldım bütün Araplar “veleddallin” diye okuyor bunu nereden çıkardınız. Imam-i Nevevi de namazda velezzallin “ denilirse namaz olmaz diyor.

Seyfûlmuluk’lu molla Mehdi de ömrünün sonuna doğru bir ara bu görüşe katılmıştı. Bazı nakilleri bana getirip yazdırıyordu. Daha sonra bu nakilleri el yazma kitap haline getirdi. Bu nakiller çoğunlukla İzmirli denilen bir alimden nakillerdi. Sonra Mehdi hoca bu kitabı hac’a gittiğinde Mekke ve Medine’de Arap alimlerine göstermiş. Arap alimleri biz bu meseleyi 1000 yıl önce çözdük “veleddallin” diye okuyoruz demişler.

Hocam Simaki’dan sonra nereye gittiniz?

Simakiden sonra Bismilin Bellê köyüne , Molla İbrahim-i Bellê’nin yanına gittim. Hoca meşhur idi. Molla Abdalbaki onun oğlu idi geçen yıl vefat etti. Ben Abdalbaki hocanın yanında da okudum. Ben Cami kitabına kadar Simakide Molla Said-i Arnasi hocadan ders aldım daha sonra Bellê’ye geldim. Bellê’de Mantık ve Kavl Ahmed kitaplarını okudum.

Molla İbrahim-i Bellê nasıl bir alim idi?

Büyük bir alim idi, bölgemizde çok hoca ondan ders okumuştum.

Talebesi olduğunuz vakit kaç yaşındaydınız?

Tahmin ediyorum 75 vardı.

Hangi yıllarda oradaydınız ?

1962 gibiydi. Seyfülmuluk'lu molla Mehdi , Molla Abdullatif Şemmamê gibi ve bir çok kişi ondan icazet almıştı. Benim Bellê'de aldığım tahsil güzeldi. Orada Molla Ramazan adında bir talib vardı "Cemul-Cevami" okuyordu. Ben de ondan Feraiz ilmini aldım. Feraiz kitabını ezberledim. Feraiz meselelerini çözümlenerek okudum , Feraiz matematiksel olduğu için anlamak zor. Çok hocalarımız var ki Feraiz ilmini fazla bilmiyor.

Molla Ramazan kimdi?

Molla Ramazanê Boşilê denilyordu. O zamanlar sürekli hasta idi. Resmi görev almadı , Nizip dolaylarında bir köyde fahri imamlık yapıyor.

Köylüler Kürt mü ?

Evet Kürt. Nizip dolaylarında bir köy.

Bellê köyünde Molla Said-i Bellê de varmış. O , Molla İbrahim-i Bellê'den önce kalıyormuş değil mi?

Benden önce orada imiş ben onu görmedim.

Molla İbrahim-i Bellê hoca nereliydi ?

Hoca Xiyi aşiretindendi. Hoca Molla Yahya Ferhendî'nin damadıydı ve onun talebesi imiş. Ben orada epeyi ders okudum. "Kavl Ahmed , Şerhu'ş-Şemsî, Munazarrat , İstiare " kitaplarını okudum. Daha sonra orada Molla Ramazan'ın arkadaşı Molla Abdalbaki vardı. O son aşamalarda kitapları okuyordu.

Molla Abdalbaki, Molla İbrahim-i Bellê hocanın oğlu değil miydi ?

Hayır oğlu değildi , talebesi idi. Sonra Hocamızdan icazet aldı , dayısı Bellê köyünde oturuyordu ve dayısının kızını isteyip nişanlandı. Daha sonra Silvan civarındaki Awanek (Sulak köyü) köyüne fahri imamlık için gitti. Awanek köyünde evlendi. Biz 9-10 kişi kadar talebe onunla o köye gittik ve onun talebesi olduk. Molla Abdalbaki hoca Kulpluydu.

Daha sonraları biz köydeyken Molla Sulhuddin hoca gelip yakında bulunan Garsi köyüne gidiyordu. Kayınbabası Garisîyê şeyhlerindendi ve onları ziyarete gidiyordu. Garsi ile Avaneke arası yarım saatlik bir mesafedir. Hoca risale-i nur talebelerindendi. Bende Risale-i Nur okumak için bir ilham oluştu. Medrese sıra kitaplarının sonlarına doğru idim. Molla Sulhuddin hoca Metrani köyünde kalıyordu. Metrani Tıllalo köyünün yanında Diyarbakır'a yakın güzel bir köydür. Metrani'ye gelip orada okumaya başladım. Metrani'deyken "Şehr'ul Akaid", "Cem'ul Cevami", ve risale-i nur'dan "İşaretül İcaz" arapçasını ve "Kızıl İcaz" kitaplarını okudum. Kızıl İcaz çok zor bir kitaptı, Üstad, mantık üzerine bir şerh yazmış.

Kızıl İcaz kitabı Risale-i Nur külliyyatında var mı ?

Asar-ı Bediyye küliyattında var. Türkçe tercüme edilmemiş. Münazarat'ın Arapçasını da okudum. Molla Abdulmecid Nursî bunun şerhini Arapça yapmış. Şayet bu şerh olmasaydı okuması çok zor bir kitap olurdu. Zaten Üstad ibarelerinin ağır olduğunu söylüyor. Kızıl İcâz'in ibareleri Münazarat tan daha ağır.

Molla Sulhuddin hocanın yanında ne kadar okudunuz ?

İki yıl yanında okudum, icazetimi de ondan aldım.

Talebelik döneminizde Sıra Kitapları dışında hangi kitapları okudunuz?

Tefsir olarak Celaleyn , fıkihtan İmam-i Nevevi'nin Minhacı ve Ibnul Kasım kitaplarını okudum.

Beydavi Tefsirini okudunuz mu ?

Hayır okumadım.

Farsça okudunuz mu ?

Hayır okumadım.

Hocam Aruz ilmîni okudunuz mu ?

Aruz ilmîni Molla Sulhuddin hocanın yanında okudum. Ben Şeyh Ahmedê Hani'nin Nubahar isimli kitabını şerh ettim. Kitabın başında aruzun bölümlerinden bahs ediyor buna göre ben bu kitabı arapça olarak şerh ettim.

Sizin talebelik döneminizde okutulup ta şimdi okutulmayan kitaplar var mı ?

Mesala Aruz kitabı , Hocamızın yanında yazma olarak vardı ben o kitabı ezberledim. Şu anda bu okutulmuyor. Feraiz okutulmuyor, halbuki ben o kitabı ezberlemiştim

Hocam Sarf ve Nahu kitaplarından hangisini ezberlediniz?

Emsile , bina ve GürcanininAvamil kitabını ezberlemiştim.

Tasavvuf okudunuz mu ?

Hayır okumadım.

Hocam Tasrif Kurmancı kitabını okudunuz mu ?

Evet okudum , şimdi okutulmuyor.

Hocam talebe iken Molla Cezeri , ŞeyhAhmedê Xani , Faqiyê Teyran divanlarını okudunuz mu ?

Ders olarak okutulmuyordu ancak sesi güzel olan arkadaşlarımız bu kasideleri ezberleyip söylüyorlardı. Bir arkadaşımız vardı Molla Bahadin adında sesi maşallah çok güzeldi, Giresira köyündendi o kasideler okuyordu. Cezerinin divanın son kısımlarında Mela ile Faqi 'nin atışmalarını o kadar güzel okuyordu ki muazzamdı. Yalnız benim sesim güzel değildi onun içinde ben de kasideleri yazıyordum. Ne kadar bölge alimlerinin kasidesini

bulursan yazıyordum. Bu kasideleri topladım “Mecmu’-kasaid” adında kitap olarak yazdım.

Hocam ne zaman icazet aldınız?

Ben sıra kitaplarını bitirdim. Ardından bir yıl sıra kitapları dışındakilerini , mesela Hadis, Fıkıh, Tefsir ile ilgili kitapları okudum. Bu arada Hocamız müftülük sınavına girip kazandı ve Anadolu’da bir yere gitti. İcazeti o an alamadık. Daha sonra icazetimi aldım. Kuba camisinde imam iken Hocamız molla Sulhuddin Diyarbakır’a gelmişti ona icazeti almak istediğimizi teklif ettik. Hocamız kabul etti. Benim, kardeşim molla İbrahim’in ve Molla Abdulhalim Duran’ın icazetlerini Hacı Ömer Caminde verdi. İcazet yemeğini biz evde hazırlamıştık. Öğle namazından sonra icazet yemeğini evde yedik.

Ne zaman yani kaç yılında ?

İcazetnamede yazılı , 1990 yılı olsa gerek.

İcazeti geç aldınız.

Ben icazeti geç aldım çünkü hocamız müftü olup ayrılınca o zaman icazet alamadık.

Medrese tahsilinizi 64 yılında bitirdiniz değil mi ?

Evet 64 yılında bitirdim.

Hocam tahsilden sonra imamlık yapmaya başladınız değil mi?

Evet köyde fahri imamlık yapmaya başladım. İlk olarak Cankatran köyünde , tahsilimi bitirdikten sonra Cankatran köyünde 13 yıl fahri imamlık yaptım.

O zamanlar talebeniz var mıydı ?

10-15 civarında talebem vardı , 10 yıl orada ders verdim. Daha sonra Bağlar’a geldim. Evimizi de taşıdık Diyarbakır’a .Diyarbakır Bağlarda bulunan Hacı Abdurrezak camide 7 yıl fahri imamlık yaptım. O zamanlarda talebelerim vardı, talebelerim içinde Edip Çağmar hoca da vardı. 7 yıldan sonra toplam 20 yıl fahri imamlık yapmış oldum. Sonra resmi imamlık yapmaya başladım.

Resmi göreve ne zaman başladınız?

1989 yılında resmi imam oldum , geç başlamış oldum. Geçen yıl (2011) yılında yaş haddinden dolayı emekli oldum. Resmi görev sürem 24 yıl kadardı , 25 yıla az kalmıştı.

Diyarbakır’da hangi camide imamlık yaptınız?

Resmi olarak ilk görev yerim Şeyhkent köyünde idi. Daha sonra Kuba Camisi , Hacı Cemil camisi ve son olarak Hacı Abdurrezak camisinden emekli oldum.

Hocam o kadar yıl ders okudunuz hangi hocalarınız size fazla tesiri oldu?

En çok Molla İbrahim Bellê ve Molla Sulhuddin hocalardı. Molla Sulhuddin hocanın çok fazla disiplini vardı. Biz faqilere derdi şimdi siz Tain için evlere gidiyorsunuz sağa sola bakmadan direk Taininizi alacak ve hemen döneceksiniz. Bir gün bir arkadaşımız pencereden köye dönen bir aile bakmış bu aile reisi bakıştan rahatsız olduğunu hocamız bildirince , hocamız sopa ile bu talebeyi dövdü. Bu arkadaşımız Elazığlıydı.

Başka illerden ders alan talebelerden de var mıydı ?

Evet o arkadaşımız Elazığlıydı, ayrıca birkaç arkadaşımız Yozgat'tan gelmişti. Başka bir arkadaşımız da Elazığ'dandı adı İbrahim idi, çok güzel hat yazısı vardı Osmanlıca'yı çok iyi yazar ve okurdu konuşurken Osmalıcayı çok kullanırdı. Daha sonraları mektuplaştığımızda Osmalica yazar ve çok güzel ifadeler kullanırdı mektuplarından bazılarını hala yanımda saklarım.

Hocam sizde el yazmanız güzel, hüsnü hat dersleri aldınız mı ?

Hayır almadım, kendi çabamla bir şeyler öğrendim. Fakat bu sonlarda , üç dört yıl önce İmam Hatip Lisesinde bir öğretmen cumartesi , Pazar günü hüsnü hat kursu veriyordu . Bende bu kursa katıldım . 5- 6 bu kursa gittim hocanın hattı çok güzeldi. Hocanın hat icazeti de “Hamid-î Amedî” den geliyordu. Daha sonra rahatsızlanınca kursa gidemedim.

Şu anda ders veriyor musunuz?

Evet Dicle üniversitesi Camisinde arapça dersleri veriyorum, sabahtan ikindi namazına kadar. 15- 20 civarında talebe var. İkinci namazından sonra da bir hoca arkadaşımıza ders veriyorum . Mesela şu an İmam Şatibinin fıkıh üzerine yazmış olduğu “el Muvafakat “ kitabını okuyor.

Yazdığınız kitaplar hakkında biraz konuşabilir miyiz. İlk yazdığınız kitap hangisidir?

Kürtçe Melay é Baté'nin Mevlüdünü Arapça şerhini ilk olarak yaptım. Daha sonraları bu şerhe genişleterek hem Kürtçe şerhide ekledim.

Hocam bizim bölgede hocalar pek yazmıyorlar. Hatta zaten yazılmış olanlar yeterli diyenlerde var. Bu konuda ne düşünüyorsunuz.

Aslında buna tembellik denilebilir. Ben bazı kitapları derledim , bazılarını şerh ettim , bazı el yazma eserleri hareke ekleyerek tekrar yazdım mesela mirsatul Eftaf kitabı gibi.

Zeynel Abidin Hocanın telif ettiği ve istinsah ettiği yazma eserlerden bazı kitapları sıralayarak yazıyoruz.

1. Molla Bati'nin kürtçe Mevlüdün Arapça ve Kürtçe Şerhi
2. Necl'ul En'am Şerhi (Arapça)
3. Nubuhar (Ş. Ahmed Xani) Kürtçe ve Arapça Şerhi
4. Divan (Şeyh Ahmedê Xani) Kürtçe ve Arapça Şerhi
5. Ferhanga Amedi Arapça, kürtçe, Türkçe üç dilde sözlük Basılmamış.
6. Yunus Emre ilahileri Kürtçe tercümesi
7. Tıp Kitabı Calinous Hekim (Arapçadan Kürtçeye Tercüme)
8. Nikah kıymak (Kürtçe –Arap alfabesi ile)
9. Diyarbakır'ın Fethi,Tarihi ve Kültürü..2007 (Türkçe)
10. Lokman hekimin nasihatleri (Kürtçe –Arap alfabesi ile)
11. 40 hadis tercümesi (Kürtçe –Arap alfabesi ile)
12. Fetvalar kitabı (Fetva-ul Amedi) Arapça
13. Şafii Elfabası
14. Riyazusalihinin kürtçe tercümesi (Kürtçe –Arap alfabesi ile)

15. Mecma-ul Kasaid , Kaside derlemeleri
16. Divan , Zeynelabidin Amedi (Kürtçe, Arapça ve Türkçe Şiirler)
17. Divan , Şeyh Abdurrahman Aktepe (Yeniden yazım)
18. Rewdet'ul Naim , Şeyh Abdurrahman Aktepe (Yeniden yazım)
19. Divan , Seyyid Ali Fındıki (Yeniden yazım)
20. İmam Akidesi M. Nesruddin Zokaydi (Yeniden Yazım)
21. Divan , Molla İmaduddin (Yeniden yazım)
22. Molla Muhammed Licevinin Divanı (Yeniden yazım)
23. Mirsatul Etfal , Şeyh Kerbala , Kürtçe – Farsça (Yeniden yazım)
24. Keşkul , Şeyh Askeri (Yeniden yazım)
25. Divan ve Miraciye , M. Muhammed Nuri (Yeniden yazım)
26. Meylani hocanın Makamati Haririn kürtçe tercümesi, (Yeniden yazım)
27. Menzume, Şeyh Musa Mardini (Yeniden yazım)
28. Divan , Seyyid Kadri (Yeniden yazım)
29. Divan , Hazrolu Seyda-i Hacı Fettah (Yeniden yazım)